

Politika i ekonomija u jugoslavenskom društvu

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 330.342.151.076.12 (497.1)

Socijalizam, politika i ekonomija

Branko Caratan

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Granice konsensusa o uvidu u predominaciju politike nad ekonomijom u jugoslavenskom društvu pokazuju se već u odgovorima na dva temeljna pitanja o tome fenomenu: (1) što su uzroci predominacije politike nad ekonomijom; (2) kako promijeniti taj odnos a da ne budu ugrožene socijalističke determinante poretka? Ostvarenje programa ekonomske stabilizacije iziskuje prethodno raščišćavanje niza doktrinarnih sporova — koji bitno određuju i odgovore na naznačena temeljna pitanja — jer je bez toga nemoguće otkloniti prepreke operacionalizaciji programa i prevladavanju suprotstavljenih interesa. Na području ekonomije riječ je o sporovima čija neka rješenja otvaraju put propagiranju različitih koncepcija ekonomsko-društvenog razvoja koje se razlikuju od osnovne samoupravne orijentacije: od modificiranog etatizma, preko parcijalnoga ekonomskog reformizma, do tzv. slobodne ekonomije. Sporovi i sukobi na području ekonomskog života društva očituju se, neposredno ili posredno, i na području političkog života, ne iskazujući se samo u pitanju temeljnoga odnosa politike i ekonomije, nego i u nizu dilema o uređenju političko-državnih odnosa: centralizacija ili decentralizacija, unitarizacija ili federalizacija itd.

Nije teško postići konsensus o tezi da je u Jugoslaviji još uvijek na djelu hipertrofirani utjecaj politike na ekonomiju, i to usprkos pokušaju da se taj politički intervencionizam reducira. Moglo bi se reći da je u ustavno-normativnom i programatskom smislu ta orijentacija većim dijelom i realizirana. Međutim, analiza političkog i ekonomskog realiteta može veoma lako pokazati da i nadalje postoji, u biti, neporemećena dominacija politike u osnovnim ekonomskim odnosima. Tu su, vjerojatno, i granice konsensusa. Prvi problem nastaje kada se otvori rasprava o uzrocima takve dominacije politike, a još većim problemom postaje odgovor na pitanje kako se takav odnos politike i

ekonomije može promijeniti a da se ne ugroze socijalističke determinante sistema i da se u ekonomskom smislu postignu dinamičnost, efikasnost i racionalnost. Dakle, aktualno je pitanje kako dalje razvijati politički sistem zasnovan na socijalističkom samoupravljanju i ekonomske odnose utemeljene u udruženom radu.

Jasno je, isto tako, da postojeća dominacija političke sfere, bez obzira što je u suprotnosti s političkim proklamacijama o razvitku samoupravljanja i ulozi udruženog rada, u biti ne bi bila mnogo manje opasna, ako bi se nastavila, od dominacije u onim sistemima u kojima se ona u socijalizmu otvoreno zagovara. Prema tome, očito je da tu rasprava ulazi u sferu stvarnoga i da iz praktičnih razloga ostavlja po strani normativno-programatske aspekte koji su, moguće je reći, inače prilično čisto sistemski izvedeni, ali uz jedan bitan nedostatak: ostavljaju isuviše prostora za stvarni sraz političkih i ekonomskih interesa, čiji je posebni efekt onakav ekonomski i politički sistem kakav stvarno funkcionira u našoj zemlji.

U okviru pitanja o kojima se spori u ovome kontekstu treba, svakako, na prvo mjesto staviti razmimoilaženje oko uloge ekonomskih zakona u socijalizmu. Poznato je da je u socijalističkoj teoriji i politici o toj temi nastalo nekoliko suprotstavljenih teza koje i danas nisu izgubile svoje zagovornike, te da nikada uloga ekonomskih zakona u jednome socijalističkom društvu nije bila do kraja ni programatski a niti praktično izvedena u smislu koji se sada traži u nas: da se zadrži prednost planiranja, a da se istovremeno iskoristi sva racionalnost ekonomskih zakona. Iskustvo socijalističkih zemalja, s njihovim sistemskim problemima, u tom pogledu je veoma instruktivno, mnogo instruktivnije od razmišljanja teoretičara čija se rješenja nisu ostvarivala u praksi. Zato se do pravog odgovora ne može doći samo analizom teorijskih koncepata, nego pravi odgovor treba tražiti upravo u dosadašnjem iskustvu socijalizma.

Nakon prvobitnog oduševljenja u zemlji prve uspješne socijalističke revolucije, kada se smatralo da je organizacija ekonomije lako rješiv problem, u teškoj se situaciji vojnog komunizma u Sovjetskom Savezu pokazalo da sistem administrativno dirigitirane privrede daje veoma loše ekonomske rezultate. Presudno je djelovala i činjenica što je taj sistem dao i veoma loše političke rezultate: izazvao je opoziciju i politički bunt, te je reakcija na takvu situaciju bila nova ekonomska politika (NEP), koju Lenjin uvodi 1921. godine. Ta nova ekonomska politika u biti najavljuje sve one probleme s kojima se mi i danas bavimo. Naravno, nisu u pitanju pojedina operativno-tehnička rješenja iz toga perioda, nego prije svega činjenica da su gotovo sva principijelna pitanja odnosa politike i ekonomije u socijalizmu već tada bila postavljena na dnevni red. Specifičnost toga vremena bila je i u tome što je nova ekonomska politika značila veći utjecaj ekonomskih zakona u privredi, a da istovremeno u samoj strukturi upravljanja društvom odnosi nisu bili promijenjeni. I tu se odmah postavlja pitanje: da li može postojati nepromijenjeni administrativni centralizirani sistem upravljanja (u tvornici i u ekonomiji u cjelini), a da istovremeno jača uloga tržišta i ekonomskih zakona u socijalističkoj privredi, te da li društvo zasnovano na tako proturječnim uporištima može funkcionirati dulje vrijeme? Iz povijesnog iskustva Sovjetskog Saveza poznato je da to nije dugo trajalo. Staljin je krajem 30-tih godina napravio radikalni zaokret. Teorijski je odbacio novu ekonomsku po-

litiku kao pogrešan put. Tvrdio je da je NEP bila samo privremena taktička varijanta potrebna iz političkih razloga, te je time odbacio Lenjinovu tezu da je nova ekonomska politika dugotrajni strategijski zaokret. Time su osporene i odbačene i sve pozitivne ekonomske posljedice te prve privredne reforme u socijalizmu. Valja reći da se već tada vidjelo da je ta privredna reforma, prva koju je jedno socijalističko društvo provelo, imala i negativnih efekata: pojačano socijalno raslojavanje, odsustvo pokretačkih impulsa u teškoj industriji itd. Kasniji razvoj socijalizma pokazao je da se privredne reforme nameću kao potreba socijalizma. U periodu destaljinizacije u Sovjetskom Savezu i u istočnoj Evropi u cjelini dolazi do pokušaja privrednih reformi koje sve, praktično, zapinju na jednome osnovnom pitanju: da li će društvena intervencija u ekonomske zakone biti apsolutna i svemoguća (u istočnoj Evropi, to treba čitati politička, državna intervencija), da li će ta intervencija biti primarna, a ekonomski zakoni samo sredstvo operacionalizacije te političke intervencije ili će stvar biti obrnuta, a tada bi ekonomski zakoni trebali biti primarni, a društvena intervencija samo korekcija i pokušaj usmjeravanja, ali ne apsolutnog, nego djelomičnog usmjeravanja unutar općeg okvira ekonomskih zakona? O tome je u privrednim reformama u istočnoj Evropi raspravljano na pitanju odnosa plana i tržišta: da li će plan biti korekcija tržišta ili će tržište biti korekcija plana? Problem istočnoevropskih privrednih reformi bio je u tome što su subjektivne političke snage ostale na tezi da je tržište moguće samo kao korekcija političke odluke, kao korekcija plana. I zato su sve te privredne reforme obično bile reforme kratkoga daha. Naravno, gotovo nije ni potrebno podsjećati da su i takve privredne reforme izazvale duboke političke nedoumice i sporove. Rukovodstva partija istočnoevropskih zemalja smatrala su da jačanje tržišta predstavlja revizionistički pristup. Njihovi su ekonomisti u tom pitanju u svojim znanstvenim i stručnim raspravama ipak zastupali mnogo fleksibilnije stavove. Dodratske snage još uvijek očekuju da će parcijalne tehničke promjene ili nove tehnologije vitalizirati privredne sisteme u tim zemljama. Tako se očekuje da će kompjutorizacija, na primjer, riješiti problem planiranja. Pri tome se misli na iste, u bitnim momentima nepromijenjene privredne sisteme koji su se zapeli u nerazrješive teškoće što ih je nemoguće prevladati bez radikalnih promjena.

Pitanje privredne reforme postavilo se i u našoj zemlji, i to u dvostrukom smislu: i kao ekonomsko, i kao političko pitanje. Mogli bismo reći da je u ekonomskom smislu, posebno u odnosu na istočnu Evropu, postignut napredak u kvalitativnom smislu. Na žalost, danas nismo u situaciji da možemo jasno prezentirati sve prednosti toga kvalitativnog progressa, jer je ekonomska kriza, volens-nolens, omogućila da se obnovi sumnja u takvo reformiranje. Naša privredna reforma imala je i jedan drugi, bitan zadatak — da stvori materijalnu osnovu samoupravljanja. I zato se u ovome kontekstu postavlja interesantno teorijsko pitanje: kakva treba da bude pozicija privrednih radnih organizacija i kakav treba da bude ekonomski (ali i politički) sistem da bi se omogućila ekonomska efikasnost i, istovremeno, daljnji razvitak samoupravljanja? U našoj zemlji postoji, moglo bi se reći, programatski konsensus da osnovne privredne jedinice, organizacije udruženog rada, treba u svojim rukama da koncentriraju ne samo jednostavnu, nego i cjelokupnu proširenu reprodukciju. Problem se otvara kada se postavi pitanje kako to ostvariti ili, preciznije govoreći, kako prekinuti stvarnu dominaciju politič-

kog faktora, koja se usprkos normativnim i programskim promjenama još pojavljuje kao dominantan faktor u odlučivanju u ekonomskoj sferi, posebno na području proširene reprodukcije.

Ako govorimo o našoj privrednoj reformi, mora se, dakle, naglasiti da je ona bila i pokušaj da se težište odlučivanja prenese na udruženi rad (stvaranje materijalne osnove samoupravljanja). Međutim, taj transfer očito nije bio proveden. Nakon ukidanja državnih ekonomskih fondova njihova sredstva preuzele su banke i reeksportne trgovinske organizacije, dakle prometne organizacije izvan materijalne proizvodnje. Tako ni odlučivanje o proširenoj reprodukciji nije bilo praktično prenešeno na udruženi rad. I tu zapravo počinju svi naši i ekonomski i politički problemi. Ključna investicijska sredstva ostaju i nadalje izvan kontrole organizacija udruženog rada materijalne proizvodnje i to omogućuje da, iako neformalno, centri političke moći i dalje presudno utječu na donošenje odluka o proširenoj reprodukciji.

Ako se zna da u takvom odnosu koji se neformalno uspostavlja ne postoji sistem odgovornosti za ekonomske odluke, onda se još više zaoštruje problem efikasnosti i racionalnosti. Međutim, takav odnos nije samo ekonomski problem, nego je istovremeno i politički problem. Onaj tko u svojim rukama drži ekonomsku moć, posjeduje i političku moć. Prema tome, riječ je o osnovnome političkom pitanju: tko upravlja društvom? Ovdje nije teško ustvrditi da je nemoguće dosljedno realizirati sistem zasnovan na samoupravljanju u kome će najvažnije ekonomske odluke biti otuđene od neposrednih proizvođača.

U pokušaju da se programski ciljevi o udruženim proizvođačima kao subjektima društvene reprodukcije ostvare došlo se samo do dislokacije institucionalnih centara moći i u tome su kontekstu postojeći centri političke moći postali i neformalni centri ekonomske moći koji izmiču društvenoj kontroli, i to ne samo kontroli udruženog rada, nego čak i sistemski programiranoj kontroli organiziranih subjektivnih snaga. Savez komunista se nerijetko pojavljuje u dvostrukoj ulozi: s jedne strane, on u svojoj normativno-programatskoj ulozi treba da osigura ustavno funkcioniranje sistema, a istovremeno u svojoj praktičnoj ulozi neformalno donosi i veoma konkretne ekonomske odluke te tako i sam pridonosi svojim izvansistemskim ponašanjem jačanju osamostaljenih centara ekonomske i političke moći.

Realizacija dugoročnog programa stabilizacije traži prethodno raščišćavanje doktrinarnih sporova, jer je bez toga nemoguće otkloniti početne prepreke operacionalizaciji programa i prevladavanju suprotstavljenih interesa. Doktrinarni sporovi nisu do kraja raščišćeni. I u ekonomskoj teoriji, a i u političkoj sferi koja se oslanja na određene ekonomske teorije, zastupaju se različita principijelna rješenja. Na jednoj strani pojavljuju se, na primjer, oni koji smatraju da je moguće određenim tehnokratskim, parcijalnim ekonomskim rješenjima pronaći izlaz iz sadašnje privredne situacije. Nisu rijetki ni oni koji žale za državnom intervencijom i, više ili manje, priželjkuju modificirani etatizam. Jedna struja smatra da se problem slobodne igre ekonomskih zakona i etatizma može jednostavno premostiti samoupravnim dogovaranjem i udruživanjem u kojem bi samoupravno dogovaranje zamijenilo ne samo državu u ulozi koordinatora i političkog usmjerivača, nego i još uvijek neophodnu ulogu ekonomskih zakonitosti. Sveobuhvatnost te solucije ostavlja otvoren problem neoetatističke opasnosti koja se prikriva iza samouprav-

nih formi, a zapravo je riječ, u biti, i nadalje o nekontroliranom intervencionizmu političkog faktora i ignoriranju ekonomskih zakonitosti. Naravno, danas je nemoguće zagovarati respektiranje ekonomskih zakonitosti proglasiti povratkom na liberalizam laissez faire ekonomije, jer takve ekonomije odavno nema više ni u kapitalističkim sistemima. Isto tako, samoupravno planiranje nije moguće svesti na planiranje administrativno dirigitirane etatičke privrede.

Politolozi su već više puta isticali problem efikasnosti političkog sistema. U našem političkom sistemu postoje, na razini principa, neka izvanredna rješenja, primjerice odnosa u federaciji. Međutim, problem se pojavljuje u racionalnosti funkcioniranja sistema. Na primjer: da li je moguće ostaviti velike sisteme (pošta, željeznice itd.) bez dogovorenih, koordiniranih, pa i centraliziranih rješenja koja ne moraju ponavljati staru državnu ili etatičku regulativu ili obnavljati unitaristički centralizam? Postoji, nadalje, očita hipertrofija zakonskih i samoupravnih normi, koja, sa svoje strane, onemogućuje da se probije ono što je ekonomski racionalno, a veoma često onemogućuje ostvarivanje Ustavom predviđenog sistema i dogovora.

Pitanje decentralizacije — političke i ekonomske decentralizacije — koja omogućuje samostalnost, autonomiju privrednih subjekata i istovremeno utemeljuje samoupravljanje, pojavljuje se upravo na granicama ekonomske i političke sfere. Istovremeno, problem koordinacije i jedinstva privrednog sistema nije moguće riješiti izvan okvira federalizma. S time u vezi pojavljuje se i pitanje što je uzrok naših ekonomskih teškoća, a što je njihova posljedica. I u ekonomskoj i u političkoj teoriji postoji teza da je većina naših problema upravo posljedica decentralizacije, jačanja federalizma i, posebno, jačanja pozicije republika od Ustava iz 1974. Moram naglasiti da ne dijelim to mišljenje. U privredi koja funkcionira više po administrativnim nego po ekonomskim impulsima ovisnost o političkom faktoru slabi poslovnost i efikasnost privrednih subjekata. Upućenost na politički protekcionizam nužno vodi u zatvaranje. Ta je autarkičnost, dakle, posljedica dominacije političkog faktora nad ekonomijom u kojoj nerazvijeni ekonomski potencijali privrednih organizacija ne omogućuju proizvođačima da samostalno ostvaruju udruživanje, da izlaze sa svojom robom i ponudom iz lokalnih sredina (općina, regija, republika) na tržište, da izlaze slobodno ne samo na jugoslavenski prostor, nego i na svjetsko tržište.

Zato bi se moglo reći da je ta autarkičnost, u koju je ekonomska sfera gurnuta, u biti primarno izazvana određenim odnosom politike i ekonomije, a ne decentralizacijom ili jačanjem federalizma. Naravno, ta autarkičnost onda sama izaziva daljnja politička razgraničavanja, posebno na nivou republika, ali je to moguće primijeniti i na nižem nivou, na razini regija i općina. Ta razgraničavanja idu često preko okvira predviđenih ustavnih i drugim političkim i programskim dokumentima. U tom kontekstu moguće je raspravljati i o problemu jedinstva jugoslavenskog tržišta, koje je Ustavom normativno regulirano, a poznato je da ono stvarno veoma loše funkcionira, kao i o pitanjima nacionalnih ekonomija. U vezi s nacionalnim ekonomijama potrebno je istaći da tu nije riječ o emanaciji nacionalnog identiteta, kao što to zamišljaju nacionalisti, nego o realizaciji socijalističkog principa raspodjele. Nacionalne ekonomije su, prije svega, izraz prava radnika i radnih ljudi svake nacije da raspoložu svojim viškom rada, i zato one ne bi trebale biti

pretpostavka zatvaranja, nego otvaranja. Kao što i duhovna proizvodnja jedne nacije, ako predstavlja neku vrijednost, istovremeno postaje i dio jugoslavenske, evropske i svjetske kulture, jednaku sudbinu dijeli i materijalna proizvodnja nacionalnih ekonomija. Nacionalne ekonomije koje se zatvaraju prije svega govore o svojoj elementarnoj ekonomskoj slabosti i defektima društvenih odnosa, a ne o svojoj snazi.

I nakon ovoga registriranja problema valja nešto reći i o pretpostavkama promjena, posebno političkim pretpostavkama.

Stanovita uloga političkog faktora u ekonomiji ostat će, vjerojatno, još dugo vremena. Zato se može govoriti o ulozi političkog faktora koja se za sada ne može izbjeći, bez obzira da li se taj politički intervencionizam u ekonomskoj sferi provodi u obliku klasične državne regulative ili samoupravnog dogovaranja. Dok traje klasno društvo, i samoupravno odlučivanje većim dijelom ulazi na područje političkog. A ako je riječ o političkim odnosima, nije moguće zaobići pitanje političke odgovornosti. Osnovni problem političke intervencije u ekonomiji upravo je u tome što u svim društvima u kojima se takva intervencija prakticira ne postoji jasna politička odgovornost za odluke. Nakon našega recentnog ekonomskog iskustva pokazuje se da je politička odgovornost za odluke postala pitanjem od prvorazredne važnosti. U nas se za sada problem političke odgovornosti apsolvira tako da organi koji su formalno normativno predviđeni da donesu određenu odluku, istovremeno nisu bili ni stvarni inicijatori niti oni koji su svojim autoritetom osigurali donošenje odluke. I, naravno, to onda dovodi do situacije u kojoj onaj tko je formalno odlučivao ne može biti odgovoran zato što nije stvarno odlučivao, a onaj tko je stvarno odlučivao ne može biti odgovoran jer zaista nije formalno donio odluku. Očito je da i bez zagovaranja bilo kakvih radikalnih promjena postoji potreba da se, pro futuro, predvidi mehanizam odgovornosti kojim će se unaprijed osigurati da se zna tko je odgovoran, kako za uspjehe, tako i za promašaje. Ta politička odgovornost treba samo da znači da onaj tko je donio pogrešne i štetne odluke ne bi trebao biti stavnjen u poziciju da takve odluke može ponovno donositi. To je minimalni zahtjev, ali danas neophodan.

Za pitanje odgovornosti pouzdano je i pitanje demokratske kontrole nad cjelokupnom sferom odlučivanja. Ako se prihvati teza da se izlaz iz naše sadašnje privredne krize ne može tražiti u povratku na građanska rješenja ili na rješenja državnog socijalizma, onda je jasno da postoji potreba za demokratskom kontrolom koja osigurava razvitak samoupravljanja i sistema zasnovanog na samoupravljanju. Na ovome mjestu potrebno se ograditi od dogmatskih interpretacija po kojima tehnička rješenja koja je čovječanstvo do sada pronašlo u demokratskoj kontroli nisu primjenjiva za sistem socijalističkog samoupravljanja samo zato što ih je netko drugi već ranije koristio. Tu, na primjer, mislim na izbornu tehniku gdje se uobičajila provedba izbora na osnovi unaprijed dogovorene kadrovske politike, sa samo jednim kandidatom. Naravno, ne treba imati iluziju da će dva ili više kandidata značiti mnogo ako se cjelokupni izborni mehanizam ne stavi u kontekst razvitka demokracije i samoupravljanja. Ali, istovremeno, sigurno je da samo jedan predestinirani kandidat sigurno neće osiguravati napredak. Taj problem čak nije suviše zaoštren u izborima na višim razinama, ali postaje veoma ozbiljan kao problem negativne kadrovske reprodukcije u društvenoj

bazi i u tome je njegova težina. Selekcija najboljih ljudi, posebno u ekonomiji, ali i u politici, primarno se može osigurati samo u bazi društva. A bez te selekcije nema društvenog napretka, jer se deficit kreativnosti ne može nadoknaditi nikakvim sistemskim solucijama i naknadnim intervencijama u kadrovskoj politici. Naravno, i na tome području nude se klasična rješenja višestranačkoga političkog pluralizma, na jednoj strani, i socijalističkog etatizma sa svojom nomenklaturom, na drugoj strani. Istovremeno, jasno je da ideju pluralizma samoupravnih interesa nije moguće ozbiljiti bez tome sistemu primjerene kadrovske politike, koja se ne može svesti na kadrovski redukcionizam i elitizam etatizma ili građanske politike.

I posljednje, ali ne i najnevažnije, jest pitanje stvarne uloge i pozicije Saveza komunista u našem društvu. Programskom je orijentacijom određena uloga Saveza komunista kao usmjeravajuće snage koja je politički odgovorna za razvitak socijalizma u našoj zemlji, ali ta uloga više ne podrazumijeva zadržavanje istog stupnja rukovodeće pozicije Saveza komunista kao prije.

Gotovo i nije potrebno naglasiti da je u stvarnim odnosima ta rukovodeća pozicija i nadalje zadržana u velikom opsegu. To onda ima za posljedicu difuziju stvarnih centara moći u našem društvu. Tako nastaje paradoksalna situacija: Savez komunista programatski treba da provodi novu programsku liniju u kojoj on sam djeluje kao avangarda klase unutar sistema samoupravljanja, ali se u toj disperziji centara moći ne tako rijetko događa da se upravo Savez komunista pojavljuje kao odlučujući faktor koji uspostavlja i dalje obnavlja praksu neposrednog rukovođenja društvom, koja je posebno osjetljiva na ekonomskom području. A ta politika neposrednog rukovođenja pojavljuje se kao poseban problem na nivou federacije, gdje onda nastaje problem kako da djeluje jedinstveni Savez komunista u federalnoj zajednici, a da se ne dovede u pitanje ni jedinstvenost SKJ, niti federalni karakter države. Taj je problem otvoren onda kada jedinstveni Savez komunista donosi stalno i često operativne ekonomske odluke, te se i sam nalazi u dvojnoj situaciji: istovremeno mora reprezentirati i sintezu klasnog interesa na planu Jugoslavije kao cjeline i biti izraz partikularnih interesa pojedinih političkih zajednica koje izravno reprezentira u sistemu pluralizma samoupravnih interesa kada se identificira s državnim strukturama. Ako se uloga Saveza komunista ne dovede do njegove programatski utvrđene pozicije, onda se taj problem može neprekidno obnavljati i kretati u rasponu od federalizacije Saveza komunista do unitarizacije države. A pravo rješenje nalazi se u konstituiranju udruženih proizvođača kao subjekta i političkog i, posebno, ekonomskog odlučivanja. U tome se ujedno krije i odgovor kojim je moguće prevladati današnji odnos politike i ekonomije u jugoslavenskom društvu. Taj odgovor nije samo rješenje nastalo iz ekonomske nužde u stanju privredne krize, nego predstavlja principijelan izlaz koji obnavlja perspektivu socijalizma kao kreacije same radničke klase.

Branko Caratan

SOCIALISM, POLITICS AND ECONOMICS*Summary*

The degree of consensus on the predomination of politics over economics in Yugoslav society is evident already in the answers to two fundamental issues: (1) What are the causes of the predomination of politics over economics; (2) How to alter that relationship without jeopardizing the socialist determinants of the system? The implementation of the economic stabilisation programme requires the settlement of a series of doctrinal controversies — which essentially determine the answers to these fundamental issues and without which it would be impossible to remove the obstacles to the operationalisation of the programme and to overcome the conflict of interests. In the field of economics the controversy is over certain solutions which pave the way to the promotion of different concepts of economic-social development and which diverge from the basic self-management orientation, ranging from modified statism to partial economic reformism and to so-called free enterprise. Such disputes in the sphere of the society's economic life are reflected, directly or indirectly, also in political life. They are not manifested only in the issue of the relationship between politics and economics but also in a number of dilemmas concerning the political order and state organisation: centralisation or decentralisation, unitisation or federalisation etc.